



NAMAṬ ŞA‘B VE NAMAṬ MUḤÎF

Mahmûd Muhammed Şâkir.

Kahire: Dâru'l-Kuds, 1996, 445 sayfa.

İsmail ARAZ

Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı,
ismail.araz@marmara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3482-0483>.

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 29/09/2022, **Accepted / Kabul Tarihi:** 03/06/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1181863>

Mahmûd Muhammed Şâkir:
Namaṭ ṣa‘b ve namaṭ muḥîf

Öz

20. yüzyılda klasik Arap şiiri gerek Batı’da gerekse İslam âleminde bazı araştırmacıların iddiaları sonucu güvenilir bir kaynak değeri taşıyıp taşımadığı bakımından çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmalara bizzat tanık olan Mahmûd Muhammed Şâkir (öl. 1997), Cahiliye şiirinin aidiyetini gerçek anlamda tespit etmek ve şairlerin edebî kabiliyetlerini saptayabilmek için derin bir okuma sürecine girmiştir. Şâkir, uzun süren bu okuma sürecinden sonra benimsediği tezevvuk metodu sayesinde klasik şiirle ilgili aleyhte iddiaların herhangi bir dayanağı olmadığına kanaat getirmiştir. Bu çalışmada kritiği yapılan *Namaṭ ṣa‘b ve namaṭ muḥîf* isimli eser, Şâkir’in benimsediği tezevvuk metodunu başarılı bir şekilde yansıtan çalışmaların başında gelmektedir. Şâkir, bu eserde rivayeti, aidiyeti ve konu bütünlüğü gibi yönlerden tartışmaya açık olan Cahiliye dönemine ait bir kasideyi çok yönlü tahlil etmiştir. Eserde Şâkir; şiir rivayetinin gelişimi, aruzun şiirin anlaşılmasına katkısı, yaşadığı olaylara bağlı olarak şairin yakaladığı ritimler, klasik şerh kültürü, bir metnin nasıl tahlil edileceği gibi birçok meseleye temas etmiştir. Bu çalışmada Şâkir’in belirtilen meselelere nasıl yaklaştığı değerlendirilmiş; ayrıca önemine binaen eserin alandaki araştırmacılar tarafından dikkatli bir şekilde okunması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Cahiliye Şiiri, Mahmûd Muhammed Şâkir, *Namaṭ ṣa‘b ve namaṭ muḥîf*, Metin Tahlili, Tezevvuk Metodu.

Mahmûd Muhammad Shâkir:
Namaṭ ṣa‘b ve namaṭ muḥîf

Abstract

Classical Arabic poetry has been the subject of various debates in the 20th century as to whether it is a reliable source or not as a result of the claims of some researchers. Mahmûd Muhammad Shâkir (d. 1997), who witnessed the debates himself, embarked on a deep reading process, which he called the method of tazawwuq, in order to determine the authenticity of the poetry and the literary value of the poets. After this long reading process, Shâkir came to the conclusion that the orientalist’s claims about classical poetry had no basis. *Namaṭ ṣa‘b ve namaṭ muḥîf*, which is evaluated in this study, is one of the works that successfully reflects Shâkir’s method of tazawwuq. In this work, Shâkir analyzed a versatile ode from the Jahiliyyah period, which is open to debate in terms of its narration, attribution and subject integrity. In the work, he touches upon many issues such as the development of poetry narration, the contribution of aruz to the understanding of poetry, the rhythms captured by the poet depending on the events he experienced, the classical commentary culture, and how to analyze a text. This study evaluates how Shâkir approaches these issues and underlines that the work should be read carefully by researchers in the field due to its importance.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Jahili Poetry, Mahmûd Muhammad Shâkir, *Namaṭ ṣa‘b ve namaṭ muḥîf*, Text Analysis, The Method of Tazawwuq.

Giriş

19. yüzyılın sonlarından itibaren müsteşriklerin İslami disiplinlere dönük çalışmalarında gözle görülür bir artış olur. Tefsir, hadis, kelam, Arap dili ve edebiyatı sahalarda yürütülen bu çalışmalarda bazı müsteşrikler, kayda değer sonuçlara ulaşmakla beraber İslam medeniyetini hedef alan birtakım iddialar ortaya atarlar. Özellikle Kur’an, nahiv, edebiyat vb. birçok alanla ilintili olan Cahiliye şiirine yönelik çalışmalarda müsteşriklerin ulaştıkları sonuçlar, ilk başta İslam medeniyetinin orijinal yapısı üzerinde menfî bir izlenim bırakır. Bu bağlamda klasik Arap şiirinin otantikliği meselesi ekseninde dillendirilen intihal, serikât ve râvilerin sika olup olmadıkları meselelerine dair ileri sürülen senaryolar, sadece Batı dünyasında değil İslam dünyasında da büyük yankı uyandırır. Wilhelm Ahlwardt (öl. 1909), Theodor Nöldöke (öl. 1930) ve David S. Margoliouth (öl. 1940) gibi müsteşrikler tarafından farklı açılardan gündeme getirilen bu meseleler, kültürel ve edebî boyutla sınırlı kalmaz, ilerleyen dönemlerde Kur’an’ın erişilmez ifade gücü özelliğini hedef alan dinî bir boyuta evrilir.

Söz konusu müsteşriklerden bilhassa Margoliouth’un klasik Arap şiirinin otantikliğini hedef alan görüşleri öne çıkar. Margoliouth’un Cahiliye şiirine dair çalışmalarında ulaştığı sonuçlar gerek müsteşrikler arasında gerekse de İslam dünyasında ilgi görür. Nitekim onun klasik Arap şiirinin uydurma olduğunu ve Cahiliye dönemine isnat edilen şiirlerin kahir ekseriyetinin sonraki dönemlerde Müslüman râviler tarafından üretildiğini iddia ettiği yazıları, Tâhâ Hüseyin (öl. 1973) gibi Batı menşeli araştırma yöntemlerine sıcak bakan araştırmacılar tarafından benimsenir. Öyle ki Tâhâ Hüseyin’in Margoliouth’un görüşlerinden istifade ederek ve René Descartes’in (öl. 1650) şüphecilik yöntemini esas alarak 1926 yılında yayımladığı *Fi’ş-Şi’ri’l-Câhilî* adlı eser, Cahiliye şiirinin otantikliğini hedef alması dolayısıyla oldukça sert tepkilerle karşılaşır. Hâliyle bu durum, Cahiliye şiirinin sahit ve otantik olduğunu savunan birçok araştırmacıyı mezkûr esere reddiye niteliğinde yazılar kaleme almaya sevk eder.

Bu yazıda değerlendirmeye konu olan *Namaṭ şa‘b ve namaṭ muḥîf* eserinin müellifi Mısırlı âlim Mahmûd Muhammed Şâkir (öl. 1997), yukarıda genel hatlarıyla sözü edilen, Cahiliye şiiri ile Kur’an’ın üstün edebî üslubunun hedef alındığı bir dönemde yaşar. Şâkir, dönemin Mısır Üniversitesi’nde hocası Tâhâ Hüseyin’in Cahiliye şiiri hakkındaki görüşlerine doğrudan muttali olması sonucu İslam medeniyetinin temel dinamiklerinin nasıl yorumlanması gerektiği üzerinde derin bir okuma ve araştırma sürecine girer. Bu süreçte kaleme aldığı eserlerle Şâkir’in, Batı menşeli menfî düşüncelerin İslam medeniyeti üzerindeki etkilerine dikkat çeken ve Cahiliye şiirinin gerektiği gibi anlaşılabilmesinin sırrının söz konusu şiirlerin hakkıyla okunmasından geçtiğini savunan 20. yüzyıl araştırmacılarının başında geldiği söylenebilir.

Mezkûr açıklamalardan hareketle bu yazıda Şâkir’in, okuma ve araştırma disiplinini başarılı bir şekilde yansıtan çalışmalarından bir olan *Namaṭ şa‘b ve namaṭ muḥîf* eseri değerlendirilecektir. Eserde Şâkir, Cahiliye dönemine ait bir kasideyi etraflıca tahlil etmesinin yanında bir araştırmacının taşıması elzem olan araştırma, inceleme ve değerlendirme disiplininin gerekliliğine dair önemli fikirler vermiştir. Akademik çalışmalarda sayfa yığını oluşturmak yerine metodolojik ve derli toplu bir çalışmanın nasıl yapılması gerektiğine dair örnek bir çerçeve sunan eser, Şâkir’le özdeşleşen tezevvuk metodunun temel dinamiklerini içermesi yönüyle de ayrıca büyük bir değere sahiptir.

1. Namaṭ şa‘b ve namaṭ muḥîf Eseri

Cahiliye şiirinin mevsûkiyetinin sorgulandığı, klasik Arap şiirinin salt kültür ürünü olarak görüldüğü, müsteşriklerin kendi kültür ve medeniyetlerinden istinbât ettikleri metotlarla İslam medeniyetinin önemli kaynaklarından biri olan klasik şiiri yorumlamaya çalıştıkları ve bazı Müslüman araştırmacıların herhangi bir elemeye tabi tutmadan müsteşriklerin konuyla ilgili ulaştıkları sonuçları eğitim müfredatına dâhil ettikleri bir döneme tanık olan Şâkir, 10 yıldan fazla süren bir uzlete çekilir (1926 ve sonrası). Bu uzletle başlayan ilmî yolculukta Cahiliye şiirinin otantikliği aleyhinde ortaya atılan iddiaların asılsız olduğunu ispat etmek amacıyla söz konusu dönemin şiirlerini *tezevvuk metodu* (*menhecû’ t-tezevvuk*) adını verdiği derinlikli bir usulle okumaya ve incelemeye tabi tutar. Tam da burada mezkûr metodun karakteristik özelliklerini taşıyan *Namaṭ şa‘b ve namaṭ muḥîf* eseri, Şâkir’in üzerinde durduğu ve İslam medeniyetinin anlaşılması için zaruri gördüğü okuma felsefesinin en kapsamlı örneğini teşkil eder.

1969-1970 yılları arasında Mecelle dergisinde yayımlanan yedi makalenin bir araya getirilmesiyle oluşan *Namaṭ şa‘b ve namaṭ muḥîf*, hangi dönemde ve kim tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber klasik kaynaklarda daha çok Cahiliye şairi Teebbeta Şerran’a (öl. 540 [?]) nispet edilen bir kasidenin çok yönlü tahlilini içerir. Eserin dikkat çeken adı ise Ebû Ubeyd el-Bekrî’nin (öl. 487/1094), söz konusu kasidenin nispeti çerçevesinde oluşan görüş ayrılığına değinirken “*zor bir üslup*” anlamında kullandığı *صَعْبٌ نَمَطٌ* ifadesinden mülhemdir (s. 85). Eserin ilk kısmındaki açıklamalar dikkate alındığında Şâkir’i söz konusu makaleleri yazmaya sevk eden sebebin, Yahyâ Hakkî’nin (öl.

1992), kasidenin Alman edebiyatçı Johann W. V. Goethe (öl. 1832) tarafından yapılan çevirisine atıfta bulunurken sarf ettiği sözlerden kaynaklı olduğu anlaşılır. Buna göre Şâkir'in kadim dostu Yahyâ Hakkî, Goethe'nin çevirisi ve değerlendirmeleri üzerinden kasideye değer atfeder. Ayrıca Goethe'nin açıklamalarından hareketle kasidenin nispeti, beyit sayısı, beyitlerin diziliminde değişikliğin olup olmadığı, Cahiliye şiirinin rivayeti, konu bütünlüğü gibi meselelerle ilgili bazı problemlerin çözüme kavuşması gerektiğini belirtir. Bunun üzerine Şâkir gerek söz konusu problemleri çözmek gerekse klasik bir kasidenin nasıl tahlil edileceğini göstermek adına Teebbeta Şerran'a isnat edilen kasideyi tahlil etmeye karar verir (s. 1 ve 37-38).

Batılı edip ve şair Goethe'nin takrizleriyle kasideye değer biçilmesini yadırgayan Şâkir, öncelikle Goethe'nin tercümesindeki hatalara atıf yapar (s. 33-34). Aslında o, Alman edebiyatında şöhret sahibi olmakla birlikte klasik Arap şiirinin künhüne tam olarak varamayan Goethe'nin büyük bir beğeniyle yaptığı çeviriden hareketle kasidenin önem kazanmasının ciddi anlamda yanlış olduğu kanaatindedir. Bu şekilde Şâkir, Goethe üzerinden Arap şiirinin otantikliğini gerektiği gibi anlamayan farklı medeniyetlere mensup araştırmacılardan ziyade İslam medeniyetine mensup araştırmacıların bu şiire yönelmelerinin daha evla olduğuna telmihte bulunur (s. 37). Bu bakımdan o, ele aldığı beyitleri olabildiğince tüm yönleriyle inceleyerek empresyonist bir okumadan ziyade Arap dilinin bağlama göre değişkenlik arz eden dilsel fonksiyonlarına sadık bir şekilde çoklu bir perspektifle tahlil eder. Tahlil boyunca Arap dilini ve konuyla ilgili kaynakları esas aldığı için sonuca varmadaki gerekçeleri çok açık ve net olur. Bu tahlil ve değerlendirmeler aracılığıyla tam anlamıyla bir metin okumasının nasıl olması gerektiğini ortaya koyar.

19. yüzyılın sonlarından itibaren müsteşrikler tarafından sıklıkla gündeme getirilen klasik Arap şiirinin mev-sûkiyeti meselesinin yol açtığı tahribatların 1926 yılında Tâhâ Hüseyin'in yayımladığı çalışmayla zirveyi görmesi şüphesiz Şâkir gibi araştırmacıları Cahiliye şiirini kelime ve beyit eksenli tahlil etmenin ötesinde ayrıntılı bir çalışmaya sevk eder. Dolayısıyla Şâkir hem biçim hem de muhteva yönüyle birçok iddiaya konu olan kasideyi öncelikle kaynakları tarayarak tespit eder, daha sonra aynı kaynakları sentezleyerek düzenler. Bu düzenleme sonucu kasideyi âdeta yeniden şekillendirir (s. 46-54 ve 124-143). Birbirleriyle insicamlı bu aşamalardan sonra metin şerhinin teorik zemininin tarihsel arka planına değinir (s. 134-139). Yaptığı açıklamaları temellendirmek ve okuyucunun daha iyi anlamasını sağlamak amacıyla farklı şairlere ait şiirlerden örnekler getirir (s. 192-193). Aslında o, ilk başta arka planını verdiği ve vuku bulan olaylara göre kısımlara ayırdığı kasideyi gerçeklikle ilişkilendirerek iyi temellendirilmiş bir tahlille ele alır. Bu şekilde modern dönem edebî akımlarında öne çıkan sembolizm vb. söylemlerin önüne geçmekle kalmaz, aynı zamanda şairin kullandığı ifadelerin doğrudan gerçek hayatla ilişkili olduğunu vurgular. Bu bakımdan Şâkir, tahlil etmek istediği beyitleri, öncelikle yaşanan olaylar üzerinden yorumlamaya çalışır. Bunu yaparken beyitlerde geçen kelime öbeklerinin bağlamla birlikte kazandığı özgün anlamsal delaletlerden faydalanır (s. 196-197). Geniş bir dil bilgisi sayesinde oldukça iyi temellendirilmiş bir argüman çizgisi üzerinden beyitleri tahlil eder.

Medîd bahrinde inşat edilen kasidenin aruz veznine göre beyit eksenli tahlilini yapan Şâkir, Yahyâ Hakkî'nin klasik şiirin rivayet ve güvenilirliğine dair ortaya attığı sorulara doyurucu cevaplar verir. Bu sorular; beyit sayısı, kim tarafından söylendiği ve hangi râvilerce rivayet edildiği gibi konularda farklı görüşlerin olduğu kasidenin anlaşılmasına katkı sunan türdendir. Şâkir'e göre şiir rivayeti, Cahiliye ve İslam'ın ilk dönemlerinde sınırları belli olan ve herkesçe bilinen bir meslek değildi. Bunun aksine insanların kişisel temayül ve edebî zevklerine bağlıydı. Bu durum, rivayetin edebiyat ve dil âlimleri tarafından peyderpey sistematik hâle getirilmeye başlandığı 1./7. yüzyılın sonuna kadar devam eder (s. 38-39). Böylece sabık devirlerde ferdi çabalarla sürdürülen rivayet kültürü 2./8. yüzyıla ulaştığında şiiri derleyen ve tedvin eden âlimler, aktarıcı + alıcı + ileti üçgeninde birtakım zorluklarla karşılaşır. Ezberinde şiir olup aktarıcı konumunda bulunan kişinin kendisinden talep edilen kasideyi eksik bilmesi, rivayet edilen ve ileti konumunda olan kasidenin beyitlerinde lafız ve diziliş yönüyle değişikliklerin bulunması ve son olarak alıcı konumunda olan râvilerin aynı kasideyi badiyede farklı kişilerden rivayet etmeleri söz konusu zorluklara örnek verilebilir (s. 39-40).

Cahiliye döneminden başlamak üzere telif hareketlerinin başladığı ve şiirlerin antolojilerle ya da divanlarla kayıt altına alındığı döneme değin rivayetin genel seyri hakkında bilgi veren Şâkir, tahlil edeceği kasideyi yakından ilgilendiren kasidede bütünlük -vahdetü'l-kasîde- meselesine değinmeyi ihmal etmez. Burada nitelikli araştırma yönteminin mahiyetini yansıtan oldukça önemli bilgilere yer verir. Ona göre güvenilir (sikâ) kadim âlimler tarafından rivayet edilen ve -ilk bakışta- yapı ve bütünlük yönüyle bozuk ya da dağınık izlenimi veren kasidelerin, derin inceleme ve sorgulama faaliyetinin etkin olduğu araştırma disiplinin yanında yazma ve matbu eserlerde mevcut farklı rivayetlerin elde edilmesi sayesinde herhangi bir bütünlük sorunu içermediği anlaşılır (s. 44). Şâkir'in bu ifadeleri, kayda değer çalışmalar yapmakla birlikte kaynakları tarama ve meselelerin iç yüzüne vâkıf olma noktasında birtakım noksanlıklara sahip bazı müsteşriklerin klasik şiir aleyhindeki iddialarını bertaraf etmesi itibariyle hayatidir. Nitekim ona göre, derin araştırma ve incelemenin günümüzde çoğu araştırmacı tarafından ihmal edilen yönleri vardır. Dolayısıyla rivayetlerde vuku bulan farklılıklara değinmek yeterli değildir. Bunun yanında söz konusu farklılıkların, uzun bir

tetkik serüveninden güç alan bir gerekçelendirmeyle desteklenmelidir. Bu sürece önem veren Şâkir, kasidenin beyit ve konu cihetinden bütünlüğünün saptanabilmesi için araştırmacının oldukça dikkatli ve titiz hareket etmesi gerektiğinin altını çizer (s. 45).

Eserini dikkatli araştırma, meselelerin künhüne varıncaya değin derinlikli taharri, rivayetler arasındaki farklılığı ortaya çıkaran dakik açınısma ve istikşaf ilkeleri üzerine inşa eden Şâkir, klasik ve modern dönemde ihtilaf konusu olan bir meselenin nasıl çözüleceğini bütün yönleriyle serimler. Bu bağlamda klasik kaynaklarda daha çok Teebbeta Şerran'a nispet edilen ancak aidiyeti konusunda görüş ayrılığı bulunan kasideye yer veren başlıca kaynakları kronolojik sıralamayı dikkate alarak aktarır (s. 46-62). Bunu yaparken rivayetlere yer veren müelliflerin kullanımlarını, ilim noktasındaki hassasiyetlerini, kasideyi söyleyen şairin ismini doğrudan verip vermediklerini, aktarılan bilgiler ile kasidede geçen bilgilerin uyuşup uyuşmadığını göz önünde bulundurur. Yaptığı şümüllü ve titiz araştırma sonucunda kasidenin Teebbeta Şerran tarafından değil de onun kız kardeşinin oğlu tarafından söylendiği sonucuna ulaşır (s. 57). Böylece o, kasidenin otantikliğini temellendirmek için sadece kasidenin metniyle sınırlı kalmaz, prosopografik bir yaklaşımla doğrudan ve dolaylı olarak kasideyle adı geçen birçok isim hakkında incelemede bulunur.

Kasidenin aidiyetini incelediği pasajlarda Şâkir, müsteşriklerin ve onların İslam dünyasındaki temsilcilerinin iddialarını kökten çözmek ve Cahiliye dönemine ait herhangi bir kasideyle ilgili iddiada bulunmadan önce kapsamlı inceleme ve tarama faaliyetinin yapılması gerektiğini vurgulamak için kasidenin Halef el-Ahmer (öl. 180/796 [?]) tarafından söylendiğine dair rivayetlere yer veren kaynakları tetkik eder. O, bu tetkik faaliyetinde kasidenin sıhhatini ortaya koymaktan çok bir araştırmanın nasıl yapılması gerektiğini, diğer bir anlatımla kaynaklarda geçen bilgilerin arka planına nasıl ulaşılması gerektiğini pratik anlamda göstermeyi hedefler. Bunun için Halef'e dair kaynaklarda geçen rivayetlerin başrolünde olan Di'bil b. Alî el-Huzâi'yi (öl. 246/860) tarihî, kültürel, psikolojik ve ilmî bakımdan incelemeye tabi tutar. Bu inceleme sonucunda Di'bil'in Halef aleyhinde söylediklerinin arka planında kişisel hırsların olduğu sonucuna ulaşır. Ancak bu konuda yeri geldiğinde müellifler tarafından kullanılan kelimeleri ilmek ilmek işlercesine kritik ederek hangi müellifin hangi kelimeyle ne kastettiğini analogik bir tasvir süreciyle tespit etmeye çalışır (s. 66-881). Şâkir'in aklî ve naklî bulguları sentezleyen bu tahlil faaliyeti, günümüz araştırmacıları tarafından "*Kaynaklarda böyle bir bilgi geçmektedir.*" şeklinde naklî formatın ilerisine gitmeyen, hatta ilmî ve zihnî bir amelîyeden yoksun -sözde- bulguların araştırma ve tetkike ne kadar muhtaç olduğunu göstermesi yönüyle önemlidir. O, bir meselenin doğru veya yanlış olduğunu saptamak için sadece bir kaynaktan değil, onlarca kaynaktan faydalanması gerektiğine işarette bulunarak klasik Arap şiiriyle ilgili çeşitli otoritelerce dillendirilen "*konu bütünlüğünden yoksun, mana-lafız uyumuna ihtiyaç duyan*" gibi söylemlerin geçersizliğinin ortaya koyulabileceğine vurgu yapar.

Medfid bahrinde söylenen kasidenin veznine ve bu veznin anlama yansımasına değindikten sonra beyitlerin tahliline geçen Şâkir, kakofoni içermeyen kelime öbekleri üzerinde durarak ayrıntılı çıkarımlarda bulunur (s. 85 vd.). Eserin farklı yerlerinde kriterlerine atıf yaptığı tezevvuk metodunu uygulayarak kasidenin içeriğini ve şeklini birlikte ele alır (s.121-122). Şerh ettiği 26 beyitlik kasidedeki garip ve muğlak kelimelerin anlamını vermekle kalmaz, bunun yanında beyitlerin söz dizimini dikkate alarak şairin kullandığı kelimelerin morfolojik ve sentaktik yönleri üzerinde durur. Dolayısıyla beyitlerin anlamına ve şairin edebî anlamda sahip olduğu yetkeye atıf yaptığı sırada nahvî tahliller yapmaktan da geri durmaz (s. 143-144). Bunun yanında sözlüklere başvurarak burada karşılığı bulunmayan kelimelere beytin bağlamından hareketle yeni yorumlar getirir. Bunu yaparken beyitte geçen kullanımların sözlükteki karşılıklarıyla yetinilmemesi gerektiğine, aksi takdirde şairin kastının tam olarak anlaşılamayacağına dikkat çeker (s. 145).

Şâkir, kasideyi tahlil ederken tarafgir bir perspektiften ziyade Arap dilinin zenginliklerini esas alan nesnel ve yorumsamacı bir okuyuş benimser. Aslında o, beyitlerde hâkim olan üslubun iç dinamiğini koruyan, Arap dilinin ifade gücünü esas alan tahlil öğretisinden kendini soyutlamayan, şairin zihin dünyası ile şiirdeki vurgular arasında bağ kuran, entelektüel düşünsel üretimi yansıtan analitik bir okuma, anlama ve anlamlandırma metodu benimser (örnek için bk. s. 146-155). Nitekim beyitlerdeki kelime ve terkipleri tahlil ederek ulaştığı sonuçları çok geniş bir bilgi derinliği ve kritik düşünmeyle desteklemeyi ihmal etmez.

Eserin bazı bölümlerinde Şâkir'in İbn Hişâm (öl. 218/833), İbn Abdirabbih (öl. 328/940), Merzûkî (öl. 421/1030) ve Kıfî (öl. 646/1248) gibi tarihçi ve edebiyatçılara sert ifadelerle yüklenmesi, geleneği hedef aldığı şeklinde yorumlanmamalıdır. (s. 60-62, 229-234). Söz konusu sert üslubunun, hakkında ihtilafli olan ve müsteşriklerin ilmî temellere dayanmayan önerilerine açık hâle gelen (s. 231-234) kasidenin orijinal ve özgün biçimiyle okuyucuya sunulması gayretinden kaynaklandığı gözden kaçmamalıdır. O, benimsediği üslupla yaşadığı dönemde bilimsel argümanlara dayandığı görüntüsü veren, özellikle süslü söylemlerle genç ilim talebelerinin istihzâ bir şekilde klasik şiiri ele almalarına sebep olan iddiaları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bundan dolayı eserin bütününde baskın gelen tezevvuk metodunu herhangi bir ayrıma gitmeksizin nesir ve şiir ürünlerine uygularken sert üslubunun yanı sıra özgün çalışmalara imza atmak isteyen araştırmacılara hitap eden didaktik üslubunun izlerine rastlanılması tabii karşılanmalıdır.

Sonuç

Şâkir'in *Nama't sa'b ve nama't muhi'f* eseri, muhteva ve metot yönüyle bir kasidenin tahlilini içermesinin çok ötesindedir. Eserin; hangi cihetten olursa olsun İslam medeniyetini hedef alan ve -ilk bakışta- bilimsel kriterlere dayandığı izlenimi veren iddiaların nasıl bertaraf edileceğini, üzerinde birçok farklı görüşün bulunduğu bir metnin kaynaklar eşliğinde nasıl okunacağını, kaynakların üstünkörü taranmaması gerektiğini, metinlerin özümsemesini ve tadılmasını sağlayan tezevvuk metodunun İslami geleneğin zenginliğini vurgulamada taşıdığı misyonu, klasik bir kasidenin nasıl tahlil edileceğini, aynı kasidede yer alan beyitlerin zamansal delaletinin bir olup olmadığını, şiirin mahiyetinin sadece kelime eksenli açıklamalardan ibaret olmadığını, söz dizimin anlama yansımaları ve gerçek araştırmacı kimliğinin hangi kriterleri taşıması gerektiğini bütün yönleriyle okuyucuya aktarmasıyla öne çıktığını söylemek pekâlâ mümkündür. Şâkir'in eserde tatbik ettiği ve tezevvuk adını verdiği metin tahlili aslında ana hatlarıyla meydana gelen vakıalar, şairin edebî üstünlüğünü pekiştiren kullanımlar, temalar, şiirin arka planında yer alan şahısların şiirin söylenmesine sebep olan eylemleri, şairin özgünlüğünü yansıtan üslup, şiirin yapısı hakkında genel bilgi vermeyi sağlayan ritim (aruz), lafız-mana uyumu gibi edebî ürünü değerli kılan bütün unsurlar üzerinde titizlikle duran analitik bir metin çözümlemesidir.

Son olarak eserin muhatap kitesine değinmekte fayda vardır. Eser, genelde Arap edebiyatı özelde ise klasik metin ve şiir tahlili alanında çalışmalarını sürdüren araştırmacılara göz ardı edilemeyecek kazanımlar sağlamaktadır. Bu bağlamda klasik Arap şiirine dair tahlillerin arttığı bir dönemde benimsenen tahlil ve şerh metotlarına deyim yerindeyse bir tepki olarak yazılan eserin, özgün araştırma perspektifi yönünden barındırdığı zenginlikler dikkate alındığında hâlihazırda birçok açıdan incelenmeyi beklediğini söyleyebiliriz. Burada söz konusu zenginliklerin sadece az bir kısmına genel anlamda değinilmiştir. Eserin tam anlamıyla anlaşılması için geniş bir arka plana ve yeterli dil bilgisine ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan Şâkir'in edebî metinleri tahlil etme metodunun kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikle eserlerini hangi üslupta kaleme aldığı, Şâkir'in İslam medeniyetine yaklaşımını besleyen kaynakların neler olduğu, Napolyon'un (öl. 1821) işgalinden sonra Mısır'da değişen ilmî ve kültürel hayatın serencamı, İngilizlerin Mısır işgalinin etkileri, müsteşriklerin çalışmalarının ilmî boyutu, metinlerin İslam medeniyetinin ilmî geleneğine özgün bir metotla okunmasının mümkün olup olmadığı gibi birçok meselelerin etraflıca incelenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Ayrıca Şâkir'in, Tâhâ Hüseyin başta olmak üzere dönemindeki önemli edebiyatçılarla girdiği tartışmaların arka planı üzerinde durulmalıdır. Bize göre *Nama't sa'b ve nama't muhi'f* eseri ile tezevvuk metodunun hakkıyla anlaşılabilmesi ancak bu ve benzeri hususlara gereken hassasiyetin gösterilmesiyle mümkündür. Bu hassasiyete dikkat edilirken Şâkir'in ciddi anlamda önem verdiği *uzun düşünme, tedebbür, teemmül, sabır, dikkat, teenni* gibi titiz bir okumanın elzem ilkelerine sadık kalınmasının hayati olduğu hatırlanmalıdır. Aksi hâlde okurun, Şâkir'in edebî üslubu arasında kaybolması, başta *Nama't sa'b ve nama't muhi'f* olmak üzere sair eserlerinin misyon ve vizyonunu idrak edememesi ihtimal dâhilindedir.

KAYNAKÇA

Şâkir, Mahmûd Muhammed. *Nama't sa'b ve nama't muhi'f*. Kahire: Dâru'l-Kuds, 1996.